

Eksperiment, ki ga razumejo milijoni

Primož Pečenko

"Nekega dne je Sergej Mihajlovič nepričakovano izjavil, da namerava posneti *Kapital*.

Marxov? — sem se začudil.

Da, Marxov, — je potrdil in srknil požirek čaja. Pri tem pa je tudi ostalo — o *Kapitalu* ni spregovoril niti besedice več.

Njegova izjava me je zelo začudila in sprejel sem jo kot polemično fantazijo. Polemično — v odnosu do vse dosedanje filmske prakse, ki je bila predvsem samo umetnost. In fantastično — kajti nemogoče si je bilo zamisliti način umetniškega pristopa do tako kompleksnega teoretičnega dela kot je *Kapital*." (Mihail Blejman)

V članku "Naš *Oktober*" (časopis KINO, Moskva, 1928) je Ejzenštejn prvič objavil idejni načrt, usmeritev in možnosti razvoja svoje filmske poti. Material naj bi postal gibka in razvita filmska "govorica", ki ne bi prikazovala samo dogodke, ampak bi lahko izrazila tudi abstraktne pojme, gesla, socialne ocene. Film ne bi "deloval" samo na čustva, ampak tudi na razum. To je prva formulacija ejzenštejnovske teorije o "intelektualnem filmu".

"... "Predzgodovina" filma je pokazala možnost vzgoje čustev — to je nove katarze, ki je rezultat montaže "emocionalnih atrakcij", ki organizirajo čustvovanje gledalca. Naslednja etapa filmske umetnosti pa je — vzgoja mišljenja ... *Naučiti misliti!*" (Leonid Obelonski)

Problem sižeja. Tok misli.

Filmska govorica.

Izraziti nekaj abstraktnega skozi nekaj vsakdanjega, "banalnega". Pripeljati konkretnost materiala do dialektičnega preloma, do nove kvalitete, ki se rodi iz nasprotij.

Na eni strani — "abstraktne" socialne ocene, gesla, misli, zakonitosti veselja. Na drugi strani — nekaj banalnega, sivega, nepomembnega, na primer — dan človeka. Na eni strani — izvensižejskost, s pomočjo katere bi lahko pokazali tok misli, nasprotje sil, dialektiko zgodovinskih dogodkov, dialektiko prirode, dialektiko razrednega boja.

Na drugi strani — "tisoč drobnih detajlov", tisoč konkretnih sižejskih malenkosti, zgodbic, idej, načrtov, ki naj bi se zgubili v neki "izvensižejski slikovnosti". Konkretizacija izvensižejskosti.

Kajti stvar je v tem — je rekel Sergej Mihajlovič — da je fotografska, vizualna kvaliteta filmskega materiala na ekranu zelo konkretna in premagati jo je zelo težko. Da bi dosegli smiselno in čustveno metamorfozo vizualnega materiala, potrebujemo celo "suito" montažnih fragmentov ... Le takrat količina materiala eksplodira v novo kvaliteto v patetiko Zolaja in Whitmana ...

V tem smislu je bila KONKRETIZACIJA za *Kapital* nujna.

Žena, ki kuha juho. In splet socialnih, ekonomskih, tržnih zakonov kapitalizma, ki se zrcali v tej "podrobnosti".

"Ko imamo juho, jo lahko popopramo s poljubnim poprom." (S. M. Ejzenštejn)

Sergej Mihajlovič Ejzenštejn je o *Kapitalu* razmišljal več kot dvajset let. Njegovi zapiski so odbleski dvojnosti — za siže in za "izvensižejskost" — ki pa kljub osnovni protislovnosti tvorijo nekakšno celoto. Celota ni v zmagi enega nad drugim. Prav tako tudi ni v zanikanju obeh polov, obeh nasprotij. Celota je v

sprejetju obeh, v dialektiki nasprotij, v dialektiki filmske ustvarjalnosti in v poskusu prikazati jo na ekranu. Kajti vsebina *Kapitala* naj bi bila korak naprej, korak bliže k filmski govorici, k filmski misli.

"Ustvarjalna "generalna linija" je Ejzenštejna po čisto naravni poti pripeljala do *Kapitala*. Prikazati, kako revolucionarna sprememba kapitalističnih proizvodnih odnosov postaja vsebina revolucionarne zavesti in revolucionarne prakse. Sprememba.

Novo, ki zraste iz starega. Dialektika.

Mar ni to dramatična situacija? Situacija, polna dejanj — dejanj posebne vrste. In prav tako tudi drugačne vsebine. Ejzenštejnovske izjave o "intelektualnem filmu" so splošno znane: zgraditi novo atrakcijo, ki ne bo usmerjena samo k emocijam, ampak tudi k razumu.

Pokazalo se je popolnoma zakonito: preko čustev priti do asociacij, ki bi formulirale pojme in sodbe." (Leonid Obolonski)

Zapiski o *Kapitalu* pričajo predvsem tudi o tem, da se pojem "intelektualni film" nikakor ne sme razumeti preveč abstraktno, preveč teoretično.

Osnovno geslo S. M. Ejzenštejna je bilo:

EKSPERIMENT, KI GA RAZUMEJO MILIJONI!

Mar ni to jezik?

Mar ni to govorica?

Filmska govorica, ki nam pripoveduje o dialektiki nasprotij, ki nam pokaže nove, še skrite dimenzije človeške družbe.

Zapiski o *Kapitalu* (pravzaprav samo njihovi odlomki) so bili prvič objavljeni šele leta 1973 v moskovski reviji "Iskusstvo Kino". Iz nje so tudi vsi citati komentarjev o teh zapiskih.

Primož Pečenko